

*Corresponding author:

Dr. Haider Ahmed Jassim

University:

University of Baghdad

College: College of Languages

Email: hayderbreat@yahoo.com**Keywords:**

Haim Hazaz, literary works, reality, impact.

ARTICLE INFO**Article history:**

Received 3 Mar 2023

Accepted 23 Mar 2023

Available online 1 Apr 2023

Reality in Haim Hazaz's Works**A B S T R A C T**

Haim Hazaz, one of the Jewish writers who focused on poetry and prose in his works, was born in 1898 in Ukraine and died of a heart attack on 24 March 1973. He utilized his writing to serve the Zionist movement by impacting Jews worldwide, encouraging them to immigrate to Palestine, and then establishing the State of Israel. It is clear to all that literary works significantly influence readers more than all other means.

Haim has adopted the realistic style in his works, especially through writing stories, which came as a result of living for quite a while in a Russian realistic school.

Hazaz has won the Israel Prize in 1953 as the first Hebrew non-fiction writer who wrote about Jews in Europe and Yemen and their immigration to Israel. Hazaz focused on the issue of Jews living in the east and west of the globe in most of his literary works, especially in writing stories. He addressed the lives of migrants in detail: the circumstances of their immigration to Israel, the difficulties encountered them, their relations with each other, and their social, economic, and religious status.

He was recognized for his accurate selection of characters in stories as well as their influential roles in the plot of the story. He has conceptualized the chosen characters as amazing and miraculous; these characters are reflections of the Jews who lived in the east and west of the globe and who had to immigrate to the Promised Land, according to his description.

© 2023 LARK, College of Art, Wasit University

DOI: <https://doi.org/10.31185/>**الواقعية في نتاجات حاييم هزاز**

م.د. حيدر احمد جاسم/ جامعة بغداد/ كلية اللغات/ قسم اللغة العبرية
الخلاصة:

حاييم هزاز المولود في اوكرانيا عام 1898 والمتوفي في القدس عام 1973 هو احد الادباء اليهود الذين كتبوا نتاجات عديدة منها الشعر والنثر. وقد سخر جل نتاجاته الادبية لخدمة الحركة الصهيونية من اجل التأثير باليهود الذين يعيشون في الشتات، سواء في اوربا او باقي البلدان. والسبب في ذلك هو التشجيع على الهجرة الى فلسطين واقامة دولة اسرائيل، حيث اننا نعرف جليا ان تأثير النتاجات الادبية على القاريء أبلغ الأثر وأقوى من كافة الوسائل الأخرى.

ان الاسلوب السائد في نتاجات هزاز هو الاسلوب الواقعي والذي غطى معظم تلك النتاجات، خصوصا القصص التي كتبها. وقد جاء هذا الاسلوب متأثرا بالمدرسة الواقعية الروسية التي عاش فيها هزاز فترة لا بأس بها.

ويعد هزاز اول اديب عبري يفوز بجائزة اسرائيل عام 1953 عن نتاجاته الادبية الواقعية والتي تعنى بموضوع اليهود في اوربا واليمن وهجرتهم الى اسرائيل. لقد ركز هزاز في اغلب نتاجاتهم الادبية، خصوصا القصة على موضوع حياة اليهود في شرق وغرب المعمورة. وقد غطى بقصصه حياة هؤلاء بالتفصيل وظروف هجرتهم الى اسرائيل ومعاناتهم هناك وعلاقاتهم فيما بينهم ووضعهم الاجتماعي، الاقتصادي والديني.

لقد تميز هزاز عن بقية أبناء جيله من الادباء اليهود بعض تفاصيل شخصيات قصصه وادوارهم المؤثرة في حبكة القصة وتأثيرها البارز في سير أحداثها. وقد صور هزاز شخصياته بانها مذهلة وخارقة، ويقصد من ذلك اليهود الذين عاشوا في الشتات وعليهم الهجرة الى الارض الموعودة حسب وصفه.

الكلمات المفتاحية: نتاجات أدبية، حاييم هزاز، واقعية، تأثير.

הריאליזם ביצירותיו של חיים הזז

מורה ד"ר חיידר אחמד ג'אסם אל בחראני

אוניברסיטת בגדאד/ פקולטת השפות/ מחלקת השפה העברית

הקדמה:

בעבודה הזאת התייחסתי לריאליזם כשיטה ספרותית, שרוב הסופרים משתמשים בה ברוב יצירותיהם הספרותיים, להבהרת את מטרותיהם. המחבר היהודי חיים הזז היה אחד המחברים שהשתמשו בשיטה הריאליסטית ברוב יצירותיו הספרותיות. על כן התענינתי ביצירותיו של חיים הזז, וביחוד אלה שממשקיפים האור על מציאותם של היהודים בכל רחבי העולם, וביחוד אלה שחיו בישראל.

חיים הזז השתמש ביצירותיו כדי שיהיו אמצע חשוב להשפיע בקורא שלו דרך התענינותו בסיפורים שמדברים על חיי העיירה היהודית שברוסיה ובאוקריינה, וגם כן היצירות שמחפשים בחיי

החלוצים הציונים ואלה שהיו פליטי מזרח-אירופה. היהודים אלה אשר מנסים לבנות את חייהם מחדש בישראל. אך מטרתו החשובה או העיקרית במשך חיו הייתה ההתוודעות הנפעמת ליהודי המזרח כדי להתיישב בירושלים.

חיים הזז הושפע מהספרות הרוסית ומהסביבה בה גדל ומכתבי הסופרים העולמים שהתעניינו בשיטה הריאליסטית. הושפעתו מהסופרים העולמיים באה כי הזז האמין כי בעלות על מצבם של היהודים שחיו בישראל.

הזז חיי בכיוון הריאליסטי כאחת הצורות במציאות החדשה, על כן הסיפורים שלו נחשבו כהיסטוריה למאורעות אמיתיים בחברה היהודית בישראל. ונחשב כנציג לסופרים היהודים שם, כי התענינותו האישיות מתמקדות בבעיות החברה היהודית, והוא הודיע כי הספרות מובילה את החברה היהודית, על כן סיפוריו נחשבו כמראה לחלוצים הראשונים.

מלות מפתח: יצירות ספרותיות, חיים הזז, ריאליזם, השפעה.

שאלת המחקר:

העבודה הזאת מתעניינת בהשקפת האור על הריאליזם שמשמש כשיטה כל כך חשובה בספרות העברית החדשה. במעמד הזה אנו שואלים איך חיים הזז השתמש בשאלת היצירות הריאליסטיות כדי שישפיע בקורא שלו.

חשיבות המחקר:

חשיבותה של העבודה הזאת נובעת מעצם השפעתו של הסופר חיים הזז בקורא שלו, דרך השתמשותו בשיטה הריאליסטית שמשקיפה את האור על המציאות של יהודי ישראל.

מטרות המחקר:

1. לשקוף האור על השיטה הריאליסטית.

2. לשפוך האור על אסכולת הספרותית של חיים הזז.

3. לדעת את חיו ויצירותיו הספרותיות של הסופר חיים הזז.

4. לשפוך האור על המגמות הספרותיות והפיליטיות של חיים הזז דרך יצירותיו הספרותיות.

שיטת המחקר:

שיטת המחקר היא אנליטית, ולרוב היא אנליטית סמיוטית, מפני שאנו מטפלים בניתוח תמונות שגדושות בסמלים ורמזים וכוללות השראות למשוך את הקוראים ולהשתלט על רגשותיהם.

חומר ואובייקט:

בעבוד זו, התעניתי ביכולתו הספרותית של חיים הזז, ואיך הוא נצל את השיטה הריאליסטית להשפיע בקורא שלו, דרך התענינותו בסיפורים שמדברים על חיי העיירה היהודית שברוסיה ובאוקרינה, וגם כן היצירות שמחפשים בחיי החלוצים הציונים ואלה שהיו פליטי מזרח-אירופה.

בעבודה הזאת השתמשתי בכמה יצירות של חיים נהזז שהם: **אבנים רותחות, היושבת בגנים, יעיש, פעמון ורמון.**

ריאליזם:

הריאליזם צמח בצרפת, שם אנורי דה בלזק "1850-1799" נחשב לחלוץ הריאליזם הראשון, והוא הותיר אחריו את האנציקלופדיה הגדולה ביותר של ספרות ריאליסטית, הכוללת כ-150 סיפורים המכונים הקומדיה האנושית ומתוארים בה מגזרים שונים בצרפתית. חיים, ואנחנו מוצאים גם כמה סופרים אחרים מצרפת בתחום הריאליזם, כמו גוסטב פלובר "1821-1880", שהוא הבעלים של יצירות ספרותיות מכובדות כמו גברת בובארי. (באביר, 2021: 56).

עם התפתחות הריאליזם באירופה, הופיעו שלוש מגמות, שלפי המבקרים הן כדלקמן:

1. ריאליזם ביקורתי: הוא נוקט עמדה ביקורתית כלפי התנאים והבעיות של החברה ומאפיין בנימה פסימית, והוא הסתמך על הסיפור כדי לשדר את רעיונותיו. לפי דוסטויבסקי, מחברם של "פשע ועונש" וטולסטוי "1828-1910", מחבר הסיפור המפורסם (מלחמה ושלוה), ובספרות האנגלית, על

פי ריצ'רד שרידן "1751-1816" וצ'ארלס דיקנס "1822-1870", שסיפקו תיאור כנה של החברה האנגלית מאז ועד היום.

2. ריאליזם טבעי: המגמה הריאליסטית של בני המערב המשיכה בהתפתחותה עד שהסתיימה בריאליזם הטבעי, שפעל על תיעוד הקשר של הספרות עם החיים כדי לתאר את המציאות החברתית על צורותיה השונות בעזרת מדעי הניסוי המודרניים. ספרות היא ניתוח מעבדה. הצרפתי אמיל זולה (1840-1902) הוא החלוץ הבלתי מעורער של דוקטרינה זו, והוא מחבר הסיפור "חיית האדם", שבו הוא מיישם את תגליותיו של (דרווין), הבעלים של התיאוריה של "החיה האנושית". מקור המינים" ו(קלוד ברנרד), הבעלים של התיאוריה של "ההשפעה המכרעת של הסביבה". (שפירא, 2012: 77).

3. ריאליזם סוציאליסטי: זהו ריאליזם חדש המובחן מריאליזם מערבי פסימי, הנשלט על ידי התפיסה המרקסיסטית של אמנות ספרותית, ומאמין שהספרות צריכה לשרת תפיסה זו ולבטא את מעמד הפועלים, על ידי הגנה על זכויותיו ואינטרסים שלו.

הריאליזם הסוציאליסטי נוצר על ידי תנאים היסטוריים וחברתיים מנוגדים לרומנטיקה ולאידאליזם טבעי. היא מסתמכת על ניתוח מדויק של המציאות, ואז מקבלת את מה שמסכים איתה ומציגה את מה שיש אחרת. גם הריאליזם הסוציאליסטי מאמין שניתן לשנות את המציאות מכיוון שהאדם הוא הבעלים של גורלו, ולכן הוא יכול להשתמש בנסיבות אלו לטובתו בשינוי המציאות ולאחר מכן לשנות אותה לעצמו. אז נאמר שזו אופטימיות מציאותית וראיית הנולד. חלוציו היו הסופר הרוסי מקסים גורקי (1868-1936), מחבר הסיפור (האם), מיאקובסקי (1892-1930), משורר המהפכה הקומוניסטית, ופבלו נרודה (1904-1973), משורר צ'יליאני. (באביר, שם: 63-64).

כזרם ספרותי יונק הריאליזם מכמה מקורות רומאנטיים. תיאורי נוף ולבוש, כמו אלה של וולטר סקוט, נתנו דחייה לתיאורים ריאליסטים. יותר על כן, דור הרומאנטיקים הצרפתיים, על סף שנות התשעים. עד כמה שידוע לראשונה המונח ריאליזם, בהוראו המוקבלת כיום, ב-1826 ב"מרקיק פראנסה". משמעותו ב"מרקיק פקאנסה" אומרת נאמנות לדוגמאות שבטבע, תחת נאמנות לדוגמאותיהן של יצירות מופת שבעבר. (שפירא, שם: 79).

הריאליזם הוא זרם באמנות, גם כן בכל ענפי האמנות, למשל בספרות וגם כן בתיאטרון. הריאליסט באמנות מנסה לתאר את החיים בצורה מדויקת. על כן אנו רואים שהיצירות הריאליסטיות מלאות

בפרטים רבים, שיהיו לפעמים שעמומים מאד. ואנו כאשר קוראים את היצירה הריאליסטית, יהיו לפנינו כמה מסקנות: אין פער גדול בין הריאליזם לבין הרומנטיקה, הריאליסט יהיה אובייקטיבי ביצירותיו כי הוא מתאר את המציאות בכל נאמנות, הרומנטיקן יהיה סובייקטיבי ביצירותיו, כי אין הוא קרוב יותר ממציאות. (שאנן, 1978: 1076).

חיים הזז: קורות חייו ויצירותיו:

חיים הזז נולד ב-1898 במדינת אוקראינה, למשפחה חסידית. אמו של הזז מתה בילדותו והוא גודל בידי סבתו. במהלך חייו היו הרבה מקרים באוקראינה, הזז קבל חלק מחינוכו הכללי והיהודי על ידי מורים פרטיים. כאשר היה בן שש-עשרה הזז התחיל ללמד את הספרות הרוסית והעברית. במקרים שהתרחשו ברוסיה בעקבות המהפכה הרוסית ובעקבותה, מלחמת האזרחים, הזז נדד בין ערים שונות שבאוקראינה וגם כן ברוסיה (מוסקובה, קייב, חרקוב, אודיסה וגם כן ערי קרים), והיה עד לפרעות שהתרחשו ביהודים, והדבר הזה השפיע בו, והדבר זה עשה רושם אצל המחבר שלנו והשקף על יצירותיו הספרותיות. ב-1921 הזז עזב את רוסיה, ואחר כך התיישב בפריס. ב-1925 נשוי למשוררת יוכבד בת-מרים. והיה להם בנם המשותף, נחום (זוזיק), אשר נולד ב-1928. (הלל, 1999: 23).

התגלותו הממשית של הזז כסופר הייתה ב-1923 ואילך, כאשר פרסם שלושה סיפורים אקספרסיוניסטיים שהתעניינו בימי המהפכה הרוסים והמקרים שהתרחשו אחריה, וההתפרעויות נגד היהודים. ב-1930 פורסם הרומן הראשון שלו, **ביישוב של יער**, אשר מתעניין במקרים שהתרחשו באוקראינה בתחילת המאה העשרים. גיבורו של הרומן היה מורה בשם בודניק, הגבור הזה מנסה להסביר לתושבים ואיכרים את הצורך במהפכה, אך בסוף הדבר נדחה בלעג. אף-על-פי שהרומן עורר את התפעלותם של וסופרים יהודים: ביאליק ואחרים, הזז הסתייג מרומן הזה לתקופה ולא כינס אותו בכתביו. יצירתו של הזז הבולטת היא הנובלה הפיוטית בשם **חתן דמים** (1929) אשר מתעניינת בחיי הרבני משה ואשתו צפורה. הזז עלה לישראל ב-1931 אחרי שנפרד מאשתו יוכבד, והתיישב בירושלים. הוא השתמש ביצירותיו כדי שיהיו אמצע חשוב להשפיע בקורא שלו דרך התענינותו בסיפורים שמדברים על חיי העיירה היהודית שברוסיה ובאוקריינה, וגם כן היצירות שמחפשים בחיי החלוצים הציונים ואלה שהיו פליטי מזרח-אירופה. היהודים אלה אשר מנסים לבנות את חייהם מחדש בישראל. אך מטרתו החשובה או העיקרית במשך חייו הייתה ההתוודעות הנפעמת ליהודי המזרח כדי להתיישב בירושלים. בשנות (1944) פורסמו שני רומנים שמדברים על חיי יהודי תימן אשר חיו

בירושלים בתקופת מלחמת העולם הראשונה בשם **היושבת בגנים ויעיש** (1947). ורומנו שלא-גמור של הזז אשר מדבר על חייו של ישו הנוצרי, שפרקיו פורסמו בעיתונות הספרותית בין 1946 ל-1948. (נורית, 2008: 18).

ב-1953 זכה חיים הזז בפרס ישראל לספרות, ובכך היה הסופר הראשון שזכה בפרס זה. אחרי קום המדינה, חיים הזז התעניין בנושא העלייה החדשה. בנובלה שלו **אופק נטוי** שפורסמה ב(1958) תיאר את ההתיישבות בחבל לכיש. הזז מתאר את מהפכת אוקטובר בנובלתו הידיעה **נהר שוטף** (1955) וגם כן ברומנו **דלתות נחושת** אשר פורסם ב(1956). ב-1968 כינס הסופר חיים הזז את כתביו במהדורה של 12 כרכים, ובהמהדורה הזאת הוא הכניס שינויים רבים על הסגנון שלו בכל יצירותיו. בשנת 1973 פרסם הזז את קובץ סיפוריו **אבן שעות**. (הלל, שם: 31).

חיים הזז נפטר ב-1973 בירושלים ונטמן בהר הזיתים. אחרי פטירתו של הזז, פורסמו חמישה כרכים מיצירותיו הספרותיות: קובץ הסיפורים **פעמון ורימון** שפורסם ב(1974); וגם כן קובץ ההרצאות **משפט הגאולה** שפורסם ב(1977); בנוסף לקובץ **פרקי מהפכה** שפורסם ב(1980); וגם כן סיפור פיוטי מימי המקרא בשם **ימלא** שפורסם ב(2005). (נורית, שם: 25).

הריאליזם ביצירותיו של חיים הזז

מבוא:

רוב המבקרים היהודים טוענים כי היצירות הספרותיות של חיים הזז מרובות היסודות הריאליסטיים. על כן הזז שייך לאסכולה הריאליסטית. ובמסגרת הריאליזם, יצירותיו אלה משולבות תיאורים מההווה של היהודים (האשכנזים והספרדים) גם כן תיאורים למציאות היישוב העברי וחלוצי-היישוב מן הדור הישן שעלו לישראל לפני יותר ממאה שנה. הסיפורת הלכה בכיוון אחר בתהליך המאה-19, על כן הסופרים העבריים שינו את גישתם הרומנטית לגישה הריאליסטית, ונושאי יצירותיהם נטולים מהמציאות היהודית וההתענינות בחיים המעשיים וצרכי החברה, מעשים אלה הנחוצים בהשפעת הספרות האירופית. (נקדימון, 2001: 123).

חיים הזז היה מסופרי התקופה ההיא, הוא הושפע מהספרות הרוסית ומהסביבה בה גדל ומכתבי הסופרים העולמיים שהתעניינו בשיטה הריאליסטית. הושפעתו מהסופרים העולמיים באה כי הזז האמין כי בעלות על מצבם של היהודים שחיו בישראל. (שם: 125).

המחבר חיים הזז אומר שהספרות הישראלית צריכה להיות ספרות אחראית במובן זה שהיא עוסקת בעיקר ביהודים ובארץ היהודית ובשכניהם, ביהודים בישראל יחד עם היהודים שבחוץ לארץ. מעל לכל, סופרים צריכים להיות אנשים נעימים ונוחים עם הכתיבה שלהם. גיבורי המאבק הלאומי, המאבק המעמדי והתרבות. (ברזל, 1978: 390).

השפעתו של הזז בקורא דרך יצירותיו הריאליסטיות:

הזז מנסה להשפיע בקורא שלו דרך השתמשותו ביצירותיו הריאליסטיות שמדברות על חייהם של היהודים בכל רחבי העולם. אולי שהאוטוביוגרפיה של חיים הזז היא מראה לחלוציות אבל הוא הושפע מהסופרים הרוסים שהשתמשו בשיטה הריאליסטית.

הזז הקדיש את עצמו לפעילות הספרותית בנוסף לפעילותו המדינית, הוא מתעניין בתרבות ובספרות כדי שיהיו לו כסמל בישראל, הוא יצר את הסיפור העברי שמתעניין בחלומם של היהודים בהקמת (מדינת-ישראל), גם כן הוא מדבר על יחסיהם של היהודים בישראל ובחוצה. הוא נצל את הדבר הזה כדי שיהיה אמצע חשוב להשפעה בקורא. בתחום הזה הוא מדבר בצורה בהירה, וביחוד בכתבי העת העבריים שפורסמו בתקופתו, גם כן הוא מדבר על הספרות הציונית שמתעניינת בנושאי התנועה הציונית והעבודה הציונית. על כל אלה הזז נודע שהוא בעל הראיה התרבותית בכתבים שלו. (שם: 388).

הזז חיי בכיוון הריאליסטי כאחת הצורות במציאות החדשה, על כן הסיפורים שלו נחשבו כהיסטוריה למאורעות אמיתיים בחברה היהודית בישראל. ונחשב כנציג לסופרים היהודים שם, כי התענינותו האישיות מתמקדות בבעיות החברה היהודית, והוא הודיע כי הספרות מובילה את החברה היהודית, על כן סיפוריו נחשבו כמראה לחלוצים הראשונים. והייתה קריאתו לחלוצים הראשונים לעלייה והחזרה לטבע והחיים האנושיים. (בן-אור, 1965: 113).

"מר יהושע גרוס, הוא היה מנהל חברה לביטוח ואחריות, והיה עמוס בצרכי-ציבור. במוצאי-שבת אחד של ימות הגשמים נתמלא בית-דירתו מפה לפה. אנשים ישבו, עמדו ושיחו אלו עם אלו. הנשים סיפרו בבניהן ובנותיהן שבצבא, זה בתעלה וזה ברמת הגולן". (הזז, 1976: 19).

חיים הזז הסופר המשכילי היה מסופרים היהודים הבורים שהתעניינו במצבם של היהודים שחיו בישראל ובחוצה. גם כן הוא מתעניין ביחסיהם של היהודים בינם, וגם כן בינם לבין האחרים. הדבר הזה היה כל כך חשוב, וגם כן היה אמצע להשפיע בקוראים שלו.

הזז הצטיין משאר הסופרים היהודים האחרים, כי הוא כתב סיפורים אוטוביוגרפיים על חיי היהודים שחיו בערים הקדושות, וגם כן הוא הקדיש את עצמו לפעילות הספרותית בנוסף לפעילותו המדינית. ויצר את הסיפור העברי שמתעניין בחלומם של היהודים בהקמת מדינת-ישראל. (קשת, 1968: 422).

"יהושע גרוס היה הזקן שבחבורה, והיה בקי בספרות העברית ובספרות הרוסית, במנדלי, ביאליק וטשרניחובסקי וטולסטוי וידע לומר בעל-פה שירים מן פושקין, לרמונטוב וניקראסוב. מכולם הוא בלבד זכר ימים שהיה העולם משתמש בסוסיים". (הזז, שם: 20).

רוב יצירותיו של הזז הן בעלות רמות גבוהות מתמזגות באופי מזרחי. סגנונו הספרותי של הזז היה בנוי על התייעוד ההיסטורי לכל המאורעות, גם כן בנוי על הביוגרפיה של דמויותו. (קשת, שם: 425).

חיים הזז היה מסופרי התקופה ההיא, הוא הושפע מהספרות הרוסית ומהסביבה בה גדל ומכתבי טולסטוי. הושפעתו מטולסטוי באה כי טולסטוי האמין כי בעלות על קרקע ועל הון היא צורת כפייה נוספת, גם כן הוא האמין כי השאלה המכוונת מלמעלה של הציבור, היא שהביאה אותו להאמין כי לא ניתן לנהל חיים אנושיים מהוגנים בלא להיעזר בממשל. על כן אנו יכולים לדבר על ההשפעה שהופעה מאוחרת בחיי הרוסים ואין כמותה בכמה מעמי הנכר, הרי היא קשורה ומעורה לאדם היהודי זה אלפי שנים ואולי גם מראשית הימים ובהשפעת טולסטוי והאסכולה הריאליסטית. הזז מנסה להביע את היחסים בין גורלו שלבני-אדם לבין העולם שחי בו. (שם: 427).

"בבית ארליך אירע אבל. הבן נפל במלחמה. היה הבית מלא אנשים שישבו, מהם שותקים, מהם מסיחים בלחש זה עם זה. בראש כולם, ישבו על כסאות נמוכים מר ארליך ואשתו". (הזז, שם: 38).

חיים הזז הקדיש את עצמו לפעילות הספרותית בנוסף לפעילותו המדינית, הוא מתעניין בתרבות ובספרות כדי שיהיו לו כסמל בישראל, הוא יצר את הסיפור העברי שמתעניין בחלומם של היהודים בהקמת (מדינת־ישראל), גם כן הוא מדבר על חיי היהודים בערים הקדושים, בתחום הזה הוא מדבר בצורה בהירה, וביחוד בכתבי העת העבריים שפורסמו בתקופתו, גם כן הוא מדבר על הספרות הציונית שמתעניינת בנושאי התנועה הציונית והעבודה הציונית. על כל אלה הזז נודע שהוא בעל הראיה התרבותית בכתבים שלו. הוא השתמש בכל הדברים שלמעלה כדי שיהיו אמצע חשוב להשפיע בקוראים שלו.

"משעמדו מן השולחן פתח את הרדיו. החדשות היו: הרוגים, פצועים מצבא ואזרחים. הערבים תקפו את היהודים. והיתה שם התפרעיות. הילדים נכנסו לבתיהם". (הזז, שם: 56).

בהשפעתה של השיטה הריאליסטית הזז הדגיש כי: בריאות המולדת היא קשורה בצורה אמיצה ברוח החידוש. על כן הוא אחד הסופרים המעטים שהעבירו את המציאות הפלסטינית לחיי היהודים לפני המלחמה העולמית הראשונה ואחריה. גם כן הוא מתאר את חיי המתגוררים הראשונים והיחסים החברתיים בין הערבים לבין היהודים. בניגוד לשאר הסופרים העבריים מבני דורו שהיו נכרים על הסביבה הפלסטינית ועל החברה הערבית ועל התנהגותיה. (סמאי, 2012: 57).

הסופרים האלה אינם יכולים לתאר הסביבה הפלסטינית. אבל הם מתארים את החברות היהודיות במזרח אירופה, ואינם מעניינים ב(הארץ הלאומית ליהודים). למשל שמואל יוסף עגנון כתב על ארץ המולדת שלו, אבל הסופרים שיצירותיהם היו קשורות בפלסטין ומביעות על תקוותיהם ודמיוניהם היו מעטים, והבולט מכל אלה היה חיים הזז.

יהודי תימן בסיפורי הזו:

הזו התמקד בחייהם של יהודי תימן בהשפעת שיטתו הריאליסטית, על כן הוא כתב שתי נובלות **(יעיש והיושבת בגנים)**, שמדברות על הדבר הזה.

הזו כתב על נושא לא כתבו עליו בעבר סופרים יהודים מערביים בצורה מורחבת כמו זו, כלומר נושא יהודי תימן במולדתם המקורית מצד אחד, ובפלסטין מאידך. ב-1940 פרסם את הפרקים הראשונים של הנובלה **יעיש** בעיתונים ובכתבי עת וחתם עליהן בשם זכריה אוזלי.

"יעיש לא היה יודע מה יעשה. העתיד נראה לו כמבעד לסבכה של גשם עם חשכה: ממושטש ועכור, מלא יגון ורעה. עד שפתח לו סאלם ואמר: הגיעה השעה שאשוב לביתי. אף אתה בוא עמי ונשב יחד, ומה שיתן לי השם אחלק ביני לבינך". (הזו, 1976: 6).

הנובלה מתארת את הקהילה היהודית בסנאא ואז בפלסטין, לאחר שהיא עלתה אליו בכל דרכי החיים של קהילה זו וכל מנהגיה, טקסים דתיים ומסורות חברתיות. לרומן זה הייתה תהודה רחבה בקרב יהודי תימן בפלסטין. (עבדול גאני, 1996: 16).

עבודותיו של הזו מאופיינות בגיאוגרפיה, שכן עבודותיו מכסות אזור המשתרע מרוסיה לתימן ומגרמניה לישראל. והיסטורית, שכן יצירותיו משתרעות מתקופת העידן הקדום ועד עידן החלומות המשיחיים בגרמניה ותקופת המהפכה הרוסית וראשית העליות היהודיות לישראל, ומנהגים חברתיים, כפי שטיפלו ביהודים הרוסים והתימנים באזורי מוצאם ובישראל. (קשת, שם: 426).

"הדברים חזרו לישנם. חולין נכנסו ובאו בשבעה דרכים ובשבעה פתחים. יעיש חזר לאומנותו והיה עוסק במלאכה בפני סאלם אחיו. אגב מלאכתו היו הרהורים דוחקים ועולים על לבו ועוכרים אותו, וכל אותם הרהורים שעלו על לבו מעין הרהור". (הזו, שם: 19).

חיים הזו נחשב לאחד הסופרים הבולטים בספרות העברית מבחינת הסגנונות הספרותיים שבהם פעל ביצירותיו הספרותיות. הוא אסף ביצירותיו סגנונות כתיבה רבים שאפיינו את הפקותיו הספרותיות, ביניהם קלאסיציזם, ריאליזם, אקספרסיוניזם, אימפרסיוניזם וסמליות. (ברזלי, שם: 165).

"השליך אחד מהם לפניו האבן בידו. תלה יעיש עיניו וראה אותם, קפץ וברח מפניהם, נבהלו האנשים וברחו זה לכאן וזה לכאן כשהם צועקים בקולי-קולות. הם מדברים על חיי היהודים שעלו מתימן, ואיך התייחסו עם שכיניהם". (הזו, שם: עמ' 118).

הזו הדגיש כי: בריאות המולדת היא קשורה בצורה אמיצה ברוח החידוש. על כן הוא אחד הסופרים המעטים שהעבירו את המציאות הפלסטינית לחיי היהודים לפני המלחמה העולמית הראשונה ואחריה. גם כן הוא מתאר את חיי המתיישבים הראשונים והיחסים החברתיים בין הערבים לבין היהודים. בניגוד לשאר הסופרים העבריים מבני דורו שהיו נכרים על הסביבה הפלסטינית ועל החברה הערבית ועל התנהגותיה. (ברזל, שם: 145).

הזו חיי בכיוונים אלה כאחת הצורות במציאות החדשה, על כן הסיפורים שלו נחשבו כהיסטוריה למאורעות אמיתיים בחברה היהודית בפלסטין. ונחשב כנציג לסופרים היהודים שם, כי התענינותו האישיות מתמקדות בבעיות החברה היהודית, והוא הודיע כי הספרות מובילה את החברה היהודית, על כן סיפוריו נחשבו כמראה לחלוצים הראשונים. והייתה קריאתו לחלוצים הראשונים לעלייה והחזרה לטבע והחיים האנושיים.

"הם מדברים הרבה על תקוותיהם, ואיך יהיו החיים כאשר יעלו לישראל. סאלם רוצה להיות חקלאי במושבות... עם חשכה חזר הוא לביתו ופניו זועפות. ביקש לומר לנעמה בנחת דברים ממין הטענה שטענו אותו הבריות ולא מצא לא פתח". (הזו, שם: 32-33).

רוב יצירותיו של הזו הן בעלות רמות גבוהות שמתמזגות באופי מזרחי, וביחוד בסיפורים שמתייחסים לחייהם של יהודי תימן, הזו בסיפורים האלה הוא כנס אל אמנות הכתיבה, כאשר הוא מתאר חיי היהודים בישראל ובחוצה בתקופותיה השונות כמו: יחסי האהבה, יחסי האהבה לילדי המדבר, גם כן האהבה הטראגית בין האישה לאיש, הוא מדבר על ההתנהגויות והמסורות של היהודים, האגדות, הגאווה, התפארת לשבט שבשבילו היהודים הקרובים לה בכל דבר, הוא משקף את כל הדברים האלה ביצירותיו הספרותיות. בקיצור: חיים הזו מתאר בצורה מדויקת ובהירה כי חיי היהודים אינם מושפעים מהחסרונות של הציויליזציה האירופית עד היום. (שאנן, שם: 1079).

הזו היה אחד הסופרים שהתענינו בחיי היהודים שהתיישבו בישראל, על כן הוא הרוויח העת המספיקה לפקוח ולהבין את חיי היהודים האלה במושבות ובעסקים שונים. הוא מתאר את כל פרטי

חיהם של היהודים בישראל. והוא מגיש עולם קטן, עשיר בגיוונים, גם כן סגנונו הספרותי של חזו שהיה מדויק ובעל גמישות, סגנונו הזה החזיק את הערך של סיפוריו.

"ספרדים הם בעלי מראה ובעלי גאווה שקדמו לכל ישראל בנסיונות ובקידוש-השם ועייפו מן התוכחות ומן הנחמות, ואין להם אלא שמגמרים נכסי אבותיהם וחוז' לזיקה הם עומדים. קורדים, הדיוטות שבישראל, ורוחב קומתם, ולשון ארמית שבפיהם כאפונים של נחושת, והם דומים כמיני בני עממים ובני דורו של עזרא שעלו משבי הגולה לבנות את בית ה' בירושלים". (חזו, 1970: 5).

חזו היה הסופר האחרון בשיטה הקלאסית של הספרות העברית. מאז תחילת דרכו הספרותית הוא מפנה את תשומת לבו לנושא שהסופר ראה בו יעד שהציב לעצמו, שהוא חיי היהודים מחוץ לישראל, בעיקר ברוסיה, וההיבטים החיוביים והשליליים שיש בהם. שהחיים כוללים עבורו. כמו כן, חלק מאותם יהודים שאפו לעלות לישראל. כאן ניתן לומר שהוא הלך בדרכם של סופרים יהודים בני זמננו כמו עגנון וברנר בתחום הפרוזה וביאליק בתחום השירה. הסופר הקלאסי אינו מחפש ולומד רק את העולם הסובב אותו, אלא גם את העבר. (מיכה, 1999: 68).

חזו עסק בחיי היהודים לאחר עלייתם ארצה ובעיות בהן נתקלו, חלקן קשורות בחיי היום יום. חזו דבק, בסיפוריו הראשונים, ליסודות שעליהם התבססה הדוקטרינה הקלאסית. המרכיבים הללו הם נושא הסובייקט, המקום ונושא הזמן. אלמנטים אלו השפיעו על הסיפור באופן כללי בגלל האפשרות להשיג אותו שם. (שם, 72).

"כל חלומותיו לא היו אלא על הגאולה שהיא קרובה לבוא. והיא שגרמה לו לעלות לארץ ישראל ועלה עמו מרי אלפקעה שהאמין בו ובדברי חלומותיו. עד שלא באו ימי הרעה התנבא עליהם שיבואו ויכבשו הדרך לפני מלך המשיח, וכל דבר, בין גדול ובין קטן, שאירע פירשו בקץ-הימים ועשאו מפתח לגאולתם של ישראל". (חזו, שם: 9).

חזו נחשב לסופר ריאליסטי, שכן עסק בסיפורי בעיות חברתיות כלליות הקשורות ליהודים, ממש כמו ברנר, שהיה אחד הסופרים היהודים הריאליסטים הבולטים בספרות העברית. חזו תיאר את החיים היהודיים כיחידים, קבוצות ומסורות ברוסיה ובישראל כאחד, אם כי תיאור זה מוגזם מאוד. (ברזל, שם: 151).

על הסופר הריאליסטי לשאוב השראה בכתביו הספרותיים ממציאות סביבתו, תקופתו, החברה שלו, תקוותיו, האומה שלו והבעיות בהן הוא נתקל.

הריאליזם של חזו מיוחס לאסכולה באודסה בכלל ולעבודותיו של גרוצקי בפרט. האסכולה באודסה כלל את גדולי הסופרים היהודים כמו מנדלי, אחד העם, ביאליק וקלוזנר. מצד שני, נראה שהאזו הושפע גם מהריאליזם שצמח בספרות הרוסית, אותו למד כשהיה ברוסיה וקרא סופרים רוסים כמו גוגול, טולסטוי ודוסטויבסקי. חזו לא ניתק את יחסיו עם ספרות זו גם לאחר עלייתו ארצה, שכן ספרייתו האישית כללה מספר רב של ספרי ספרות רוסים. (קשת, שם: 412-413).

"אותו ריח של פורענות קלטה ירושלים יותר מכל ארץ-ישראל ונתבשמה בו ונכפלה בחורבן דורות ויגון לימים. ירושלים האבלה שחורבנה מרובה על ישובה וכל שבינים אותה אין מתמלאת, וסימטאותיה המעוקלות מפולשות לשמים של דורות הראשונים ונפרצות לאותם הרים וגבעות שהם משומרים בחורבנם שני אלפים שנה, וכל קיר וכל גדר שבה יש בהם משום פירצת חומה, וכל מזרחה וכל מרצפת של בית-חצר-כמבוי של כותל המערבי". (הזו, שם: 15).

הריאליזם של הזו לובש שתי צורות עיקריות:

א. ריאליזם ביקורתי אירוני. כאן נראה שהוא קיבל את הצורה הזו של ריאליזם כתוצאה מהשפעתו על הריאליזם של גוגול, שכתב את הסיפור (**טאראס בולבה**) וקרא אותו בצעירותו. ראוי לציין שגוגול הוא שפיתח את המגמה הריאליסטית בספרות הרוסית לריאליזם ביקורתי, שהיה החלוץ והמייסד הראשון ברוסיה.

ב. הריאליזם החברתי של בלזק. ידוע כי הזו התגורר תשע שנים בצרפת, שם התגורר זה נתן לו את ההזדמנות ללמוד על הספרות הצרפתית ולהיות מושפע ממנה, במיוחד כתביו של בלזק, שעיקרם היה (הקומדיה האנושית), שכתב ב-1842. בלזק הכניס את המונח הצרפתי (סביבה) לספרות שהיה לכן, יש לו השפעה רבה על התפתחות הגישה הריאליסטית. מצד שני, בלזק תיאר בכתביו את הפרוטוקולים של הדברים בחברה הצרפתית ואישיותה במידה שתיאר את עצמו כ(מזכיר החברה הצרפתית). (עבדול גאני, שם: 22).

"כל-עצמה של אותה פורענות, פילפלו הבריות בדברים ואמרו, לא הייתה תחילתה אלא בעם ישראל, כביכול, כאילו היו הם ראש ועיקר, בני-אירופה מובהקים שהכל מהם ובהם וכל בנינו

של עולם בידם, והיו אומרות העולם ראות אותה כליה ואותם יסורים שבאים עליהם ומעלימות עיניהן. שכך דרכו של עולם שיהיו ישראל מצטערים ביסורים, ולא אותו רשע בלבד אלא כל האומות כך, ואין בינן לבינו אלא כהפרש שיש בין ליסטים לארכיליסטים". (הזז, שם: 31).

כמה מהמבקרים טוענים שהזז היה מסופרי ההשכלה הבולטים, והושפע מרעיונותיה כאשר היה צעיר. ההשכלה הייתה בעלת רושם בהיר ביצירותיו מתוך הושפעתו מיסודות והמטרות של ההשכלה. הזז כתוצאה מההשפעה הזאת הוא ראה שהיהודי הוא עצמו האיש שבא לחיות כחיי ההרגשות והמסורת במסגרת התחום החדש. אך מבקרים אחרים רואים שהזז הושפע מאד מן הספרות הרוסית והוא נוטה לספרות ההיא ולא להשכלה. (קשתי, שם: 414).

לפי כמה מהמבקרים היהודים: התייחסותו של הזז לדמויות היהודיות היא התייחסות אנושית, שנטל אותה מרוח האסכולה הרוסית התנהגותו הזאת היתה לה השפעה על יצירותיו הספרותיות, כדי להשגת את המטרות החשובות שלו.

חיים הזז בעל הדיפוסים מחיי היהודים, איננו שונה בעצם מבעל המאמרים על שאלות היהודים בסיפוריו אלה, הוא ראשית כל סופר תולדות חבלי הלידה של היהודים הראשונים בכל אפני התהוות-ואף אמנם סופר תולדות אשר מגמה לו ותוכנית לו. אולם למדרגה גדולה יתר- והיא גם מדריגתו היותר גדולה- הגיע בסיפוריו. כאן הוא מספר ומצייר ממש מתוך אהבה עצומה אל הטבע של ישראל, וגם אל בני הטבע המתהלכים בה. (סמי, שם: 75).

"בו בפרק נתעטפה כנסת-ישראל בתפילה על מלכות בריטניה, שהיתה זקוקה לרחמים. יום-יום אמרו (אבינו מלכינו) וקראו תהילים בציבור קודם עלינו של מנחה". (הזז, שם: 35).

המבקרים מבקשים היינו את השירה ואת הסיפור של רוסיה ואוקראינה ואת נועם זיווה של החסידות הדרומית, בסיפורי חיים הזז, והנה נמצאו לנו כל אלה בצורתם החדשה הציונית, מתחילה, היה הזז מקיף אותנו באווירו של יפי נוף זה ומעמידנו בסביבה של יהודים בעלי אחוזות, והם גם מלאים מריח התורה. וכשנקרא בניהם יהודי שלא זכה ללמוד תורה, היה מלא מכבוד התורה והערצתה, והיא, התורה ועמה הדר חיי הכפר. (נורית, שם: 32).

מצד שני השפעת התנועה הריאליסטית מופיעה בשכלו של הזז בצורה ברורה, וביחוד שיצירותיו מכילה את הטפול ברוח האנושית, והשחרור מן העולם הדמיוני המתמזג בכל הפשטנות והחזרה אל

הטבע כל אלה מופיעים בצורה ברורה ברוב ביפוריו, כי הסיפורים האלה מכילים מאורעות אמיתיים שעוררים את ההרגשה הריאליסטית אצל הקורא. גם כן השפעת הריאליזם מופיעה בסיפוריו העבריים וזכרונותיו שהם המטמון מלא מציאות וההרגשה שמכילה את האופי הרוחני (התקווה הנפשית והגעגועים לישראל). גם כן סיפוריו מכילים את הפרטים על חיי החלוצים הראשונים שמכילים את ההרגשה התחושתית גם כן ההשפעות היפות של הטבע בישראל. (קשת, שם: 416-417).

חזו הוא דוגמה אמיתית וחייה ליהודי הנודד, והדבר בא לידי ביטוי בלימוד הביוגרפיה האישית שלו, שם בילה את כל תקופת נעוריו במעבר בין השכונות היהודיות בערים רוסיות מפורסמות רבות ולאחר מכן בקונסטנטינופול שבטורקיה, אחר כך בפריז, ברלין ולבסוף בישראל.

לנודדים מוסריים זו הייתה השפעה רבה ועמוקה על הגיבוש שמצא בעצמו ועל מחשבותיו, שכן התנועה הציונית לימדה אותו מגיל צעיר את עקרונותיה והוא שתה מרעיונותיה. כמו חיו ברובע היהודי. בין אם במולדתו רוסיה ובין אם במדינות שאליהן היגר, הוא השפיע הכי הרבה על הכרת ההיבטים השליליים והחיוביים של החיים האלה מנקודת מבטו. (נורית, שם: 36).

"תחילה שיקולו היתה שתיים-עשרה שנים לפני מכאן, משעלה לארץ-ישראל. בני-עירו לשעבר, שקדמו לו בישיבת ארץ-ישראל, נטלו לו והכניסוהו להסתדרות העובדים-ונכנס, וכסבור היה נכנס לתוך ארץ-ישראל שבארץ-ישראל. בליל-השבת הראשון הלך לשמוע הרצאה בבית-ההסתדרות. כיון שראה שם אנשים ונשים מעשנים בפרהסיה אלו בפני אלו". (הזו, שם: 38).

חיים חזו ביטא את השפעת החיים בשכונות היהודיות, בפרט, על המחשבה היהודית בכלל ועל הספרות העברית בפרט, וכך גם שאר הסופרים היהודים שגדלו בשכונות היהודיות או בעיירותיהם הקטנות, שם התעקשו. על הצגת כל מה שהוא יהודי ועל התפיסה שהיהודים והישות הציונית הם מרכז העולם מחד וההפרדה המוחלטת בין היהודים לאחרות מאידך. לפיכך, אנו מוצאים כי לסוגיה זו יש תהודה בולטת ביותר באזורים נרחבים בהפקתו הספרותית של חזו. (מנצור, 1980: 145).

אחרי התחלת הכיוון הריאליסטי ומכסותו על הכיוון הרומנטי בתקופה ההיא, הופיעה ההשפעה החיצונית של הספרות הרוסית על הסופרים היהודים. במאה ה-19 הופיעו הרבה מגדולי הספרות הרוסית כגון: פושקין, לרמונטוב, טורגנב, טולסטוי ודוסטויבסקי, בתקופה הזאת התחילה הדרך כלפי

הספרות הריאליסטית, הם השקיפו את האמנות למען החברה ועשו מן הספרות כמדריך לחיים. (ברזל, שם: 66).

הם העבירו את הרעיונות המהפכניים ביצירותיהם שהעשירו את הספרות העולמית. על כן התפתחה הספרות העברית בהשפעת הספרות הרוסית, למשל: הרומנים של (אנטון צ'יכוב) היו הדוגמאות לסופרים העבריים. הזו היה אחד מהסופרים האלה. הוא הושפע מאד מן הספרות הרוסית, הושפעתו הזאת היתה ברורה ברוב יצירותיו שהושקפו על הקורא היהודי, כי הוא היה הסופר שמתעניין בחברה והפוליטיקה, גם כן היה החלוץ לספרות העברית בתקופתו. (שם: 68).

העבודות הספרותיות של האזז משתנות מאוד מבחינת האירועים שלהן, כאשר האירועים נמשכים ממזרח אירופה, הם עברו דרך טורקיה, צרפת, גרמניה ותימן, והם מסתיימים בפלסטין. מצד שני, היהודים בכל ההיבטים החברתיים, הדתיים והכלכליים מהווים את עמוד השדרה ביצירות אלו עד כדי כך שמקורות יהודיים רבים כינו אותו (כותב הקומדיה היהודית) בדומה לקומדיה האלוהית של דאנסי, ואחד המבקרים היהודים, אברהם קארב, השווה את יצירותיו של חזו ל(הקומדיה האנושית) מאת הסופר הצרפתי בלזק. (מיכה, שם: 80-81).

יהודי אירופה בסיפורי חזו

ביצירותיו הספרותיות המוקדמות התמקד חזו באופן חריג ובשונה משאר הסופרים היהודים במצבם הדתי, החברתי והכלכלי של היהודים באירופה, וברוסיה בפרט, תוך התחשבות בחיי היהודים. באותה מדינה כמו גם במזרח אירופה ודחייתו מהחיים הללו והזמנתו הישירה והעקיפה מדרך יצירותיו הספרותיות להיפטר מהן על ידי העליה לישראל. קריאה זו עולה בקנה אחד עם רעיונותיה של התנועה הציונית, שגם היא קראה לעלות יהודים לישראל, לשם הקמת המדינה לכאורה. (קשת, שם: 426).

"אילו עמד גרמני בראש קרן-היסוד, גרמני מובהק, נמשך בדבריו, אותה שעה פנים אחרות לפלשתינה... אין לקרן-היסוד עס' בזה? .. ומה עושה קרן-היסוד? ובכן, חייב אני לימר לכם, דבר של קרן-היסוד לא סבור לי. כמדומה הייתי, עוסקת בבנין הארץ... אלא מה, זו קרן-קיימת שעוסקת בדברים אלו?.. קרן-קיימת גואלת את הארץ, קונה קרקעות". (חזו, 1976: 136).

בסיפוריו על יהודי אירופה התמקד חזו בשלושה נושאים עיקריים:

1. מצבם של היהודים במזרח אירופה בכלל וברוסיה בפרט בתקופת שלטון הקיסרים ולאחר מכן הבולשביקים ומאורעות מלחמת העולם השנייה. מאחורי זה הזז שואף להראות ליהודים בטענה שהם היו מטרה קלה להתקפת אחרים ללא כל הצדקה, כפי שמסביר הסופר בסיפוריו.

2. למתוח ביקורת ליהודים על מצבם הרע, על פי נקודת מבטו של הכותב, ועל כישלונם לחשוב היטב על מציאת פתרון מעשי לכל מה שפגשו בארצות שבהן חיו, בחלק מסיפוריו הוא מציע להם את הפתרון הזה, שהוא העליה לישראל. כאן הלך חזו בעקבות אלו שקדמו לו, כמו יהודה הלוי, וכן מנהיגי התנועה הציונית שהיו בני זמנם כמו הרצל, ויצמן ובן-גוריון.

3. דחיית הרעיון של (משיח המושיע) כאמצעי להשגת מטרתם לשדוד חלק מהארץ הערבית. הרעיון הזה, שגם יהודי המערב וגם יהודי המזרח מאמינים בו, מחייב שאלוהים ירד אליהם בעצמו או באמצעות אחד ממלכי צאצאי דוד הנביא יום אחד כדי לאסוף אותם ולהחזירם לישראל. (עבדול גאני, שם: 50-51).

גם כן סגנונו הספרותי של חיים הזז כולל התייעוד של חיהם של יהודי אירופה, הוא מסבר את כל פרטיהם של היהודים האלה, גם כן מדבר על אנשי התנועה הציונית. והמטרה הראשית של הזז מתייעוד חיי היהודים והמאורעות ועוד, היא לשבת את התנועה הציונית להשיג את חלומה בהקמת (מדינת-ישראל), הציונות נשענת על הספרות להשיג את מטורותיה, כי הספרות משפיעה בקורא במדה גדולה.

"כשהגיע לאחת מן אותן ערים של רומניה, כיוון שראה קיבוצי גלויות של חלוצים שנתקבצו לשם מכל קצוי אוקראינה, היה כחולם חלום. וכיון שנזדמן לו קרע של עתון עברי הבא מארץ-ישראל, התנפל עליו כעל מציאה נפלאה והשקיע עצמו בו. וכיוון ששמע מעשי ארץ-ישראל בבנינה, פועלים, גדוד עברי, גדוד עבודה, קבוצות, משקים, תל-חי וכיוצא בזה דברים של גדולה, נתחממה עליו דעתו ונתלהב, והיה שרוי בהתפעלות של שמחה". (הזז, שם: 202).

הזז שראה עני בשבט עברתו מספר את הדברים על-פי דרכו, לא מתחוך חירוק שניים וכיוון אגרופים, אלא מתוך אהבה וחמלה. יש אשר ירבה ויש אשר ימעט המספר להצליח בסיפורי הפרעות, הן מבחינת הצורה והן מבחינת התוכן, ואולם מדרכו לא יסור לעולם. כי תעלה וכי תרד מידת היכולת, ודרך הרוח לא תשתנה.

הזו רצה בסיפוריו הרבים לשלוח הרבה מסרים לקוראים ולמבקרים הספרותיים, כי כל יצירותיו מתקשרים זו בזו, הוא רצה להצגת סיפורים אינם שגורים שהיו בסוף הדבר סיפורים דומים זה לזה. הזו רוצה שהסיפורים האלה יהיו מתאימים לראיתו הציונית בהקמת חיים רגילים, הוא מצא אותם בערים היהודים, על כן סיפוריו האלה היו משותפים עם סיפוריו על המציאות של חיי היהודים. המטרה מכל אלה היא מטרה חינוכית בהירה בכיוון המציאות של החברה היהודית. (מיכה, שם: 91).

גם כן הוא מציג ביצירותיו דמויות אגדיות נפלאות (לגבורים יהודים) הגורל שלהם הוא (אהבת ציון), ואינו אהבה לאשה, כוח ההרגשות הזין את הדמויות האלה. הכוח הזה מיצג את הרוח היהודי שהושפע מאהבת ישראל והעלייה לה. חיים הזו מתאר כל הדמויות, גם כן המאבק שלהם כדי להקמת את (הישות הציונית), (הגבורה) של החלוצים הראשונים שסבלו הרבה מקשים הרבים בישראל. הוא התייחס לחיי היהודים שבאו מאירופה. הוא מתאר בפרטים את האיש שעובד בתחום החברים והמורה היהודי, גם כן תיאור הזקנים, הצעירים, הנשים והצעירות. הזו גייס את הדברים האלה כדי להשיג את המטרה הציונית להקמת המדינה הנועדת. (ברזל, שם: 74-75).

"עד שפתח ואמר שכל מידות טובות נטלו האומות מידיהם של ישראל פרט למידה אחת שלא נטלו וזו היא גלות. כביכול, לא היא גלות של ירידה בלבד, אלא עוד של גבורה, ולא היא של כיעור וגנאי בלבד, אלא עוד של מעלה ושבח, ולא היא של שעבוד ועבדות בלבד, אלא עוד של חירות גדולה שאין כיוצא בה בכל אומה ולשון. וכבי-יכול, גדולה גלות שהיא שלישית למעמד הר-סיני ולישיבת ארץ-ישראל והם שקולים זה כנגד זה ואין זה בלי זה". (הזו, שם: 154-155).

בסיפור זה, חזו מדבר על יהודי גרמני בשם (הנס), שהוא מהדור שלאחר מלחמת העולם השנייה, שם אותו אדם חי את אירועי המלחמה ועמד מקרוב על קנה המידה של ההרס והחורבן שפקדו את גרמניה במהלך המלחמה ההיא. הנס מתגורר בעיר ירושלים ומביע את חוסר שביעות רצונו ממצבו בפלסטין, שהוא מצא אותה לא את מה שדימיין במוחו לפני שעבר אליה כשהיה בברלין. מצד שני, הנס חי בשני עולמות. עולמו, בו נהג לחיות בו כשהיה בגרמניה, והוא כל הזמן זוכר זאת, ואת עולמו הנוכחי בפלסטין, שם הוא מתקשה להסתגל אליו. במילים אחרות, הוא חי את העבר וההווה בו-זמנית, שכן הוא מתקשה להיפטר מהעבר. (עבדול גאני, שם: 61).

בסיפור הקצר, חזו מסביר גם את הבעיות עמן התמודדו יהודי המערב כשעברו לפלסטין ואיך הם מצאו את עצמם לא מסוגלים להסתגל לחיים החדשים, כלומר חיים שבהם אין הבדלים מחייהם הקודמים במקומות מוצאם, אפילו ברמה המינימלית. (שם: 62).

"אנו אבות אירופה. יותר מכל אומות העולם טרחנו ושיקענו בה את רוחנו. יותר מכולם אנו מעורים בה, אדוקים ואחוזים בה עד תוך-תוכה, לפני ולפנים, בתוך התכללות גמר שלמותה, ולא כאומות העולם, פסיבדו-אירופאים הללו, שאין עסוקים בה אלא בגופי קליפתה, בפרטותיה המרוחקים זה מזה.. מבין אתה כלומר ? זהו. אנו חנקנו את הנשר הרומי בתוך קנו, לא הברברים-שטויות ! אנו החרבנו לשעבר את העולם העתיק כשם שאנו מחריבים עכשיו את העולם הישן בשביל אירופה העתידה לבוא". (הזו, שם: 144).

תקופת עלייתו של חזו לישראל התאפיינה בקשיים בחיי היהודים בה, כמו קושי להסתגל לחיים החדשים בנוסף למצב הכלכלי הגרוע. וכשהזו עסק בחייהם של יהודי אירופה, הוא הדגיש כמה דברים כתרומו לתמיכה בציונות כדי להתגבר על אותה תקופה קשה עבור העולים החדשים. בין אותם עניינים ניתן למנות את הוויתור על חלק מהאמונות הדתיות המוחזקות על ידי חלקם, כמו גם הסתגלות לחיים החדשים בישראל, כמו גם ההתמקדות בנושא העבודה ועמידה במצוקות, המובילות לבניית מדינת ישראל. (מיכה, שם: 94).

חזו קושר את הנושא הזה לנושא אחר ומבקר אותם על כך, שהוא שלמרות מצבם הטראגי, לדבריו, הם אינם חושבים על נוסחה מעשית לצאת ממצבם, אלא רוב החשיבה שלהם מתמקדת בהיפטרות. על מצבם באמצעות ביאת (משיח המושיע) שיוביל אותם לישראל. (שם: 95).

בדיון בנושאים אלו ביצירותיו הספרותיות, הזו רוצה להאשים אותם במה שהם נמצאים בו, ומטיל עליהם אחריות על כך, ומבקש מהם להאמין בדת העבודה, לא לשבת בחיבוק ידיים, לסבול את כל הקשיים העומדים בפניהם. ומחכה לניסים משמים.

כמה מהמבקרים הידועים כתבו ביקורת אובייקטיבית על היצירות חיים הזו בעל הגישה הריאליסטית, הוא השתמש באירועים אמיתיים כדי לתאר את המצבים של היהודים בישראל ובחוצה. על כן אנו רואים שהוא סופר אובייקטיבי בעל היצירות הריאליסטיות שמתמזגות ברומנטיקה. הזו היה

לפי דעתם של המבקרים הספרותיים היהודים, הסופר היהודי הבולט דרך תיאורו לפרטי פרטיהם של יהודי אירופה, וגם כן יהודי המזרח, וביחוד יהודי תימן. פעילותו המדיניות והארגונית השפיעו מאוד על דרך כתיבתו לשירים והסיפורים.

חיים הזז עלה פלסטינה כתוצאה לשאיפתו לה, לפי דעתו, הוא עלה לארץ האבות, הארץ היעודה. על כן הוא שונה מסופרים האחרים. הזז נולד בחוץ לפלסטין אבל הוא בה לה בכל רצונו.

רוב המבקרים הספרותיים שהתעניינו ביצירותיו הספרותיות של חיים הזז, מדברים על היסודות הריאליסטיים ברוב סיפוריו. וגם כן הם מדברים על האגדה ובה תיאור מההווי של היהודים ילידי אירופה, וביחוד רוסיה, וגם כן יהודי המזרח. לפי דעתם של המבקרים האלה, הזז מתאר את חייהם של היהודים בצורה פרטית, יותר מכל הסופרים שהתייחסו לחיי היהודים בישראל בנוסף לתיאורו את המצב הכלל בישראל. סגנונו של הזז היה סגנון תיעודי, על כן אנו אומרים שהוא היה סופר אובייקטיבי מאוד. (ברזל, שם: 81).

"בירושלים ביחוד לא מצא את לימודי, לא סימן ולא זכר לעסקי כרך כמנהגו. ירושלים הפזורה והקרועה לשכונות ולעדות, ירושלים העניה שעניה עונה כמות שהוא, לא כחל ולא שרק ולא פרכוס ומעורטל וכעור, לא היה בה כדי לזון את עינו ולהרחיב את דעתו. זרה היא לו העיר הזאת שמילאה את כל העולם כנשמה שממלאה את הגוף, זרה ומוזרה. אלו בריות משונות שבה, זקנים, קבצנים, מטורפים, בעלי מום ומגדלי זקן ופיאות בכלל". (הזז, שם: 149).

הכותב כאן מתאר את המצב הטרגי שחיו יהודי אירופה שעלו לאחרונה לישראל, בעיקר בירושלים, וכיצד העיר ריקה. ירושלים, לפי תיאורו של חזז, אינה מספקת אף אחת מדרישות החיים הבסיסיות, כמו גם היעדרו אמצעי המותרות ליהודי אירופה הרגילים. אך מטרת עלייתם של יהודים אלו היא לבנות את הערים הללו ובעקבות כך לבנות את המדינה המובטחת המושתתת על עבודה, צדק ושוויון בין תושביה.

הכותב סבור שהיהודים הם אנשים בעלי מעמד ומעמד גבוה יותר מאחרים, וכי הם נושאים יתרונות טובים על פי נקודת המבט שלו שאף אדם אחר אינו נושא. כאן, חזז מתפאר בניסיונו ללטש את דמותם של היהודים.

רוב אירועי הסיפור הם במסגרת הכללית שלו על בעיות האינטראקציה של היהודים החדשים עם חייהם החדשים בישראל לאחר עלייתם אליה, הייתה מרצון או מאולצת. בסיפור זה, ברוב היבטיו, הוא מורכב מביקורת חריפה על העולים לציבור הציוני באותה מדינה לאחר שהתאכזבו מהבטחות התנועה הציונית והסוכנות היהודית לספק להם את צורכי החיים. (מיכה, שם: 101).

לבסוף צריך לי לציין: בסיפורת- היה הזו אחד מיוצרי הסיפור העברי הארצישראלי, בשאלת חייהם של היהודים שעלו מאירופה, וגם כן ממזרח, וביחוד אלה שעלו מתימן.

מאז פרסם הרבה סיפורם חשובים חדשים. הוא התמסר גם לעסקנות תרבותית וספרותית. הזו בסיפוריו הריאליסטים הוא משקיף האור על הבעיות של העולים החדשים. ובמסגרת האגדה משולבים תיאורים מההווה של היהודים האירופיים בעלי הרעיונות המובהלים לפי דעתו של הזו.

חיים הזו מתאר הנוף הפלסטיני תמיד: השמים הכחולים העמוקים, גם כן מתאר את מראה הים בחסנו ותפארתו, הוא נולד בחוץ לפלסטיין, אבל מתאר אותה כמו היא מולדתו. הזו השתמש בתמונות ליהודי תימן ואיך הם סבלו רבים מחייהם שבתימן. ובנובלות שלו (היושבת בגנים ויעש), התמקד הזו באופי חייהם של יהודי תימן והיחסיהם שלהם עם שכיניהם ואיך הם התיישבו בערים הקדושות: ירישלים, צפד..וכו.

הזו מדבר על המיזוג שבין העולים האירופיים לבין אלה שעלו ממזרח, והיתה שם השוואה כל כך חשובה. גם כן הוא העבר לבין ההווה של היהודים גבורי סיפוריו. הוא התייחס לאהבה ששונה מאהבת האישה, אלא היא אהבת ציון, שהיא האהבה לארץ האבות, לארץ הידועה. אהבה מדגם אחר, זאת היא המחשבה הציונית של חיים הזו.

המסקנות:

1. רוב המבקרים היהודים טוענים כי היצירות הספרותיות של חיים הזז מרובות היסודות הריאליסטיים. על כן הזז שייך לאסכולה הריאליסטית, בנוסף ליצירותיו הרומאנטיות.
2. ובמסגרת הריאליזם, יצירותיו של הזז משולבות תיאורים מההווי של היהודים (האשכנזים והספרדים).
3. חיים הזז הושפע מהספרות הרוסית ומהסביבה בה גדל ומכתבי הסופרים העולמים שהתעניינו בשיטה הריאליסטית. הושפעתו מהסופרים העולמיים באה כי הזז האמין כי בעלות על מצבם של היהודים שחיו בישראל.
4. הזז מנסה להשפיע בקורא שלו דרך השתמשותו ביצירותיו הריאליסטיות שמדברות על חייהם של היהודים בכל רחבי העולם.
5. אולי שהאוטוביוגרפיה של חיים הזז היא מראה לחלוציות אבל הוא הושפע מהסופרים הרוסים שהשתמשו בשיטה הריאליסטית.
6. הזז הקדיש את עצמו לפעילות הספרותית בנוסף לפעילותו המדינית, הוא מתעניין בתרבות ובספרות כדי שיהיו לו כסמל בישראל, הוא יצר את הסיפור העברי שמתעניין בחלומם של היהודים בהקמת (מדינת-ישראל).
7. הזז חיי כאחת הצורות במציאות החדשה, על כן הסיפורים שלו נחשבו כהיסטוריה למאורעות אמיתיים בחברה היהודית בפלסטין. ונחשב כנציג לסופרים היהודים שם, כי התענינותו האישיות מתמקדות בבעיות החברה היהודית.

8. עבודותיו של הזז מאופיינות בגיאוגרפיה, שכן עבודותיו מכסות אזור המשתרע מרוסיה לתימן ומגרמניה לישראל. והיסטורית, שכן יצירותיו משתרעות מתקופת העידן הקדום ועד עידן החלומות המשיחיים בגרמניה ותקופת המהפכה הרוסית וראשית העליות היהודיות לישראל.

9. ביצירותיו הספרותיות המוקדמות התמקד חזז באופן חריג ובשונה משאר הסופרים היהודים במצבם הדתי, החברתי והכלכלי של היהודים באירופה, וברוסיה בפרט, תוך התחשבות בחיי היהודים. וגן כן הוא התייחס לחייהם בל יהודי המזרח, וביחוד היודי תימן.

10. הזז מציג ביצירותיו דמויות אגדיות נפלאות (לגבורים יהודים) הגורל שלהם הוא (אהבת ציון), ואינו אהבה לאשה, כוח ההרגשות הזיו את הדמויות האלה. הכוח הזה מיצג את הרוח היהודי שהושפע מאהבת ישראל והעלייה לה.

המקורות:

1. באביר, יעקב, (2021), הריאליזם כאמנות ספרותית, עם עובד, תל-אביב.
2. בן-אורי, אהרון, (1972), תולדות הספרות העברית החדשה, יזרעאל, תל-אביב.
3. ברזל, הלל, (1978), חיים הזז- מבחר מאמרים על יצירתו, עם עובד, תל-אביב.
4. הזז, חיים, (1976), אבנים רותחות, עם עובד, תל-אביב.
5. -----, (1970), היושבת בגנים, עם עובד, תל-אביב.
6. -----, (1976), יעיש, עם עובד, תל-אביב.
7. -----, (1976), פעמון ורמון, עם עובד, תל-אביב.
8. הלל, פעמון, (1999), חיים הזז הסופר הפורה, עם עובד, תל-אביב.
9. מיכה, שמיר, (1999), אסכולתו וסגנונו של חיים הזז, מוסד ביאליק, ירושלים.
10. מנצור, מנחם, (1980), מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים, ניו-יורק.

11. נורית, חנה, (2008), סופרים יהודים באוקראינה, מוסד ביאליק, ירושלים.
12. נקדימון, שלמה, (2001), הספרות העברית לפני הקמת המדינה ואחריה, דביר, תל-אביב.
13. עבדול גאני, מונאף, (1996), הסיפור הקצר ביצירותיו של חיים הזז, בגדאד.
14. סמי, תמר, (2012), הזז וסביבתו המזרחית, ראובן מס, ירושלים.
15. קשת, ישורון (1968), רשיות, מוסד ביאליק, ירושלים.
16. שאנן, אברהם, (1978), מלון הספרות והכללית, תל-אביב.
17. שפירא, חנה, (2012), תולדות הריאליזם באירופה, מסדה, תל-אביב.